

Česko-lužický věstník

číslo 2 / únor 2019

ročník XXIX

Herta Wićazec

Wudźerž, wboha wutroba.   Wydrž, srdce ubohé!

Wudźerž, wboha wutroba, krótka je wša zrudoba! Bórzy po złym hrimanju, kotrež z błyskom přičahnu, zemju, skały roztrásnu — slónčko so zas' zjasni, wšitku zrudźbu překrasni a će lubje postrowi. Z nadźiju k njebju pohladaj, sćeřpliwy ty wočakaj — tam maš prawy wótcny kraj!	Wydrž, srdce ubohé, krátká všecka žalost je! Brzy přejde bouře zlá, která s blesky přitáhla, zemi, skály roztrásla — sluněčko zas zaskví, všechnu žalost zastíni tebe mile pozdraví. K nebi hled' pln naděje, trpělivě čekej zde, tam tvůj pravý domov je!
---	--

*Ke dvoustému výročí narození první lužickosrbské básnířky Herty Wićazec přeložila **Zuzana Bláhová-Sklenářová** ze Serbských Nowin (1857, str. 124) ve znění podle edice Adolfa Černého (A. ČERNÝ, Herta Wićazec. Přinošk k serbskemu basnistwu. Časopis Maćicy serbskeje). Více o autorce na str. 16.*

V Lužickém semináři byl vysvěcen kříž, který z Lužice darovala Monika Waurichowa, foto Lukáš Novosad.

Z DOMOVA

➤ Na přelomu listopadu a prosince se v Lužickém semináři odehrály hned tři velké akce za sebou. V pátek 30. listopadu pořádala Společnost přátel Lužice již **třetí Pražské sorabistické sympozium, tentokrát věnované Janu Pětru Jordanovi** (více v příštím čísle ČLV), v sobotu 1. prosince dopoledne byl **slavnostně vysvěcen krucifix**, který se podařilo pro Lužický seminář získat (více na str. 14), a neděle pak patřila dětem a mikulášské nadílce.

➤ **Mikulášská 2018** – V neděli 2. prosince do Lužického semináře již počtvrté zavítal Mikuláš. Děti nejprve tvořily ve výtvarných dílničkách, poté následovala nadílka. Program dílniček také už tradičně připravila Hana Zobačová, tentokrát děti měly možnost nakreslit si kalendář na rok 2019, vyrobit si postavičku Mikuláše nebo čerta či přispět vlastnoručně vyrobenou ozdobou na vánoční strom v seminárním refektáři. Jelikož děti nakonec dorazilo ke třiceti (a adekvátně k tomu rodičů, většinou lačných dobrého svařáku), takže kapacita našich prostor byla naplněna víc než dost, přistoupili organizátoři k drobné změně. Děti nezpívaly ani neříkaly básničku, nýbrž byly nuceny porozprávět s Mikulášem o svých aktuálních nedostatcích. A to ke svému nikdy neskrývanému překvapení, jak to ten pán s berlou na ně všechno může vědět. Rodiče totiž nahlásili dopředu ke každému dítěti jeden hřích a jednu pochvalu – vlastně je Mikuláš, andělu a čertu prachspřostě udali. Nejčastěji se opakovala pokárání upozorňující na nevhodný způsob chování k sourozencům, nízkou ochotu spát samostatně bez rodičů či odbývání starosti o chrup; naopak k častým chválám patřila vůle pomáhat doma s úklidem, náležitě zvládnání školy a odpoledních kroužků. Zazněly však i originální povzdechy, všeobecně veselí vzbudil třeba úkol svěřený světcí ve zjevném mateřském zoufalství – ubezpečit malou slečnu, že „když maminka na nějakou otázku odpoví, že neví, tak to opravdu neví“. Dlužno ještě dodat, že se loňská mikulášská stala dalším příkladem rostoucí spolupráce členů SPL, neboť v roli Mikuláše poprvé pracovně vytiženého Antonína Kříže zastoupil Václav Reňák – a roli si náramně užil. Mikuláš rozverný se proměnil v Mikuláše lyrického, což bylo osvěžení pro všechny přítomné. Andělem znovu byla Eliška Oberhelová, čertem Tereza Hromádková. Dobré to bylo, kéž je letos zas.

před

Z LUŽICE

➤ (NC 5. 12.) **Nakladatelství Domowina vydalo mobilní aplikaci Dolna Łužyca spiwa** – Aplikace je na prodej za 2,99 eura a cílí

na mladou a střední generaci. Mnoho mladých lidí si totiž ze školy a z nejrůznějších spolků vybavuje existenci dolnolužickosrbšských písniček, text a melodii jednotlivých písní však již ne. S pomocí mobilní aplikace si nyní mohou zazpívat 94 písniček v dolnolužické srbštině a 12 ve slepšském nářečí. Uživatelům jsou k dispozici texty, notové záznamy i nahrávky melodií jednotlivých písní.

➤ (NC 12. 12.) **Osud chochozské sánkařské hory je stále nejistý** – Vznikla v době, kdy obec na dříve odvodněných loukách obnovovala mokřady a tůně. Z vybagrované zeminy byl v blízkosti tůň nasypán kopec, na kterém by mohly sánkovat místní děti. S jeho existencí nyní nesouhlasí orgány ochrany životního prostředí na několika úrovních veřejné správy. V obnovených tůňkách žijí obojživelníci, v blízkosti se nachází ptačí oblast Natura 2000. Orgány proto trvají na odstranění kopce, resp. na jeho případném přemístění do centra obce. Obec se tomu snaží bránit. Přemístění zeminy by vyšlo na 40 000 eur.

➤ (PB 2018/12) **Před 120 lety zemřel Jan Bjedrich Tešnař (1829–1898)** – PB informoval o životě evangelického duchovního z Pódgole u Golkojc, který působil nejprve při lužickosrbšském kostele v Chotěbuzi, po pěti letech přijal – zřejmě z existenčních důvodů – místo faráře ve východní Horní Lužici jižně od Žhořelce (ves se tehdy jmenovala Nieda, dnes Niedów v Polsku). Lužické Srby však neopustil. Byl vynikající kazatel a svá kázání vydal tiskem: sbírka *Ten Kněz jo můj pastyř* (tj. Hospodin je můj pastyř), známější prostě jako *Prjatkarske knigly* (tj. Kazatelské knížky, Kniha kázání) vyšla

Jan Bjedrich Tešnař, zdroj Wikimedia Commons.

v neuvěřitelných čtyřech vydáních. Dostala se tak snad do každé dolnolužickosrbšské rodiny, kde se z ní pravidelně četlo a tak pomáhala udržet živou lužickosrbšskou řeč i pod tlakem germanisace. Autorka článku Madlena Norbergowa vzpomíná, že ji doma také měli. Dále Tešnař spolupracoval na posledním úplném vydání dolnolužickosrbšské Bible r. 1868 – právě to bylo nedávno zpřístupněno na internetu on-line (<<http://www.dolnoserbski.de/biblija>>) a je dostupné také na CD (přes Spěchowanske towarstwo za serbsku řeč v cyrkwi). Zpracoval a vydal řadu duchovních písní, sepsal a vydal pojednání o životě a skutcích Martina Luthera; jako příslušník Ochránovského hnutí redigoval časopisy *Póbóžne głoše z bratšoj-skeje gmejny* a *Misionske powěsći*. Byl po léta předsedou Matice lužickosrbšské. Svými díly ustavil a upevnil chotěbuzské nářečí jako spisovnou podobu dolnolužické srbštiny. (Doplněno z internetu: hsb.wikipedia.org/wiki/Jan_Bjedrich_Tešnař.)

➤ (PB 2018/12) **Evangelická klimatická pouť** – Evangeličti křesťané putovali do Katowic, kde se od 2. prosince konala 24. konference OSN o změnách klimatu (COP24). Poutníky pohnulo k účasti letošní sucho; jsou přesvědčeni, že spalování uhlí situaci zhoršuje, proto procházeli uhelnými oblastmi, k nimž ostatně patří i okolí Katowic. První účastníci vyráželi z Bonnu, většina jich ovšem prošla jen část cesty. Do Lužice (do Kamence) dorazili poutníci 3. listopadu; po cestě se o ně staraly farnosti (a to i katolické) nebo pobývali přímo v rodinách. Místní pro ně připravovali téměř na každý večer kulturní program – koncerty, filmové večery. V Njepilovic statku v Rowněm pro ně slepšská farnost uchystala vegetariánské lužickosrbšské občerstvení, Manfred Hermaš jim přednášel o dějinách Lužických Srbů a slepšského nářečí. Manfred Nickel o Hanzovi Njepilovi, Edith a Kito Pjerškovi předvedli lužickosrbšské scénky, mluvilo se o místních krojích. Po ranní bohoslužbě jim před odchodem farářka Jadwiga Malinkowa orazítokovala poutnické průkazy a poutníci pokračovali ke Grodku. V Janšojcích se bohoslužba konala před elektrárnou a večer následoval koncert v místním kostele.

➤ (PB 2018/12) **Putovní výstava budyšínského Lužickosrbšského muzea Serbske cyrkweje mjez Lubijom a Luborazom** představuje ve fotografiích Jürgena Mačije život v lužickosrbšských farnostech a jejich kostely. V roce 2018 navštívila jedenáct měst a vesnic v celé Lužici, doprovázely ji odborné přednášky a koncerty. V následujícím roce se postupně přesune do Chotěbuze, Luboraze, Friedlandu (dls. Brylandu) a Kalawy.

ZE SVĚTA

➤ (PB 2018/12) **Klokani betlém** – Potomci lužickosrbšských vystěhovalců v austral-

ských Bukecích (dnes Tarrington) staví před svými domy v předvánočním čase (který tam ovšem spadá do léta) figury a scénky ze sena. Tento zvyk vždy přiláká do obce mnoho návštěvníků. Nápaditý „australský betlém“ mají letos manželé

Hufovi: ve vaku klokaní maminky spočívá novorozený Ježíšek, kterého udiveně pozoruje vedle stojící malý klokan. Sousoší doprovází anglický nápis „Ježíšek přišel spát se mnou a s tebou“. Betty Hufová je předsedkyní lužickosrbického krajského spol-

ku Wendish Heritage Society Australia, její manžel Colin místním evangelickým farářem.

Z Nowého Casniku podává Josef Blažek a z Pomhaj Boh Zuzana Bláhová-Sklenářová.

TÉMA

Cesta k budyšínskému míru 1018 aneb tak trochu jiné osmičkové výročí

Jan Tomášek

V souvislosti s osmičkovým letopočtem jsme si v uplynulém roce připomněli mnoho kulatých výročí. V následujícím textu odhlédneme od obecně známých svátků moderní historie a zaměříme se na v českém prostředí téměř neznámou událost raného středověku. Ačkoliv se uzavření budyšínského míru v roce 1018 mezi polským králem Boleslavem I. Chrabrým¹ a císařem Jindřichem II.² bezprostředně netýkalo českého knížectví, je zde i přesto hned několik důvodů, proč by českým historikům i zájemcům o rané středověké dějiny nemělo být lhostejné.

Mírová smlouva uzavřená 30. ledna roku 1018 na budyšínském hradě Ortenburgu ukončila téměř šestnáctiletou válku mezi Říší a Polskem. Konflikt mezi tradičním západním hegemonem a mladým polským středověkým státem se odehrál na pozadí několika důležitých událostí, které ovlivnily i vývoj českého knížectví. V průběhu této dlouhé války se v Čechách prohloubila a postupně vyvrcholila hluboká dynasticko-mocenská krize, známá též jako krize českého státu kolem roku 1000.³ Úpadek knížecí moci a konflikt mezi třemi syny Boleslava II.⁴ přisoudil českému knížectví na počátku říšsko-polského střetnutí pouze pasivní roli. V následujících letech (tj. po roce 1004) se Čechové do války zapojili logicky na straně císaře Jindřicha II., mezi jehož další spojence patřili i polabští Veleti/Lutici.⁵

Kořeny tohoto sporu souvisejí se zápasem o říšský trůn po smrti mladého císaře Oty III. v roce 1002. Největší šance na úspěch měli bavorský vévoda Jindřich, v té době jediný mužský potomek zakladatele dynastie Jindřicha Ptáčníka, a mišeňský markrabě Ekkehard, spojenec polského krále Boleslava Chrabrého, jehož hodlal Jindřich vyšachovat ze hry velkorysým návrhem. Nabídl polskému vládcí Lužici a Milsko, čímž by se říšská mišeňská a východní marka podstatně zmenšila.⁶ S touto nabídkou Boleslav souhlasil. Situace poslé-

ze nabrala 30. dubna roku 1002 překvapivý spád, když byl Ekkehard zavražděn v Pöhlde.⁷ Na trůn tak mohl zasednout bavorský vévoda jako Jindřich II., ale hned od počátku své vlády se musel potýkat s problémy se svými spojenci.⁸ Během zápasu o trůn byl nucen jich většinu uplatit nebo zavázat nejrůznějšími sliby, které nemohl okamžitě splnit. Střízlivý Boleslav Chrabrý však nehodlal čekat, nebo dokonce prosit o splnění Jindřichových závazků, a proto v polovině roku 1002 obsadil část Lužice a Milska i s hradem Míšní.⁹ V následujícím roce situace vyústila ve zmíněný polsko-říšský vojenský střet, který trval až do roku 1018.

Popis jednotlivých etap celého konfliktu by byl příliš zdouhavý, a tudíž se budeme věnovat pouze vybraným událostem týkajícím se Čech a Lužice, jak je pro nás zaznamenal neocenitelný kronikář Thietmar z Merseburku, který na své kronice pracoval ještě v předmětném roce 1018. Pro tento účel je zapotřebí mít na paměti napětí mezi Jindřichem a Boleslavem Chrabrým, pramenící mimo jiné i z Boleslavova záboru Čech a z jeho neochoty přijmout tuto novou državu jako říšské léno. Jindřich se začal připravovat na válku, pro niž získal silné spojence za Labem. Jeho poselstvo ke slovanským Ratarům¹⁰ mělo podle Thietmara uklidnit tyto v Sasku nechvalně známé barbary sladkými dary a lákavými sliby.¹¹ Na Jindřichově straně rovněž stanuli vyhnání přemyslovští bratři Jaromír a Oldřich, kteří chtěli války využít k návratu na pražský knížecí stolec. Problematikou se později ukáže i samotná spolupráce Ratarů s Jindřichovými Sasy, kteří těžce nesli nejen spojenectví se svými slovanskými rivaly, ale i předchozí Jindřichovo přenesení pomyslného centra Říše ze Saska do Bavorska. Za spojence nehodné nejvyššího křesťanského panovníka pokládal Ratarý i kronikář Thietmar, jindy veliký obhájce Říše i samotného Jindřicha¹², přičemž se později neváhal opřít i do českého knížete, o němž věděl, že udržuje už po dlouhou dobu přátelské styky s Lutici. Právě Jindřichovy české a ratarské spojence činil později ve svém vyprávění zodpovědnými za císařovu porážku.¹³

První fáze této války by se dala shrnout jako císařův úspěch. Pořadilo se mu poskládat různorodou protipolskou koalici, s níž dokázal Poláky v roce 1004 vyhnat z Prahy a celých Čech (nikoliv však z Moravy). Jaromír byl prohlášen za právoplatného knížete a posléze spolu s biskupem Thiddagem přivítali příjízďejícího Jindřicha.¹⁴

¹ Narozen pravděpodobně v roce 967. Vládl v letech 992–1025, přičemž na konci své vlády s papežským požehnáním získal i královský titul, čímž se stal prvním polským králem.

² Poslední římský král a císař ze saské dynastie. Vládl v letech 1002–1024. Na přelomu 1013/14 dosáhl císařské korunovace v Římě.

³ Názorný popis celé krize podává KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha 1999.

⁴ Boleslav III. (knížetem v letech 999–1002 a znovu v roce 1003), Jaromír (knížetem v letech 1003, 1004–1012 a 1033–1034) a Oldřich (knížetem v letech 1012–1033/34).

⁵ Toto označení se užívá pro širší skupinu slovanských polabských kmenů obývajících poměrně rozlehlé území mezi středním Labem a Odrou kolem Havelbergu, Brandenburgu (Braniboru), Köpenicku (Kopniku) a Stargardu. V druhé polovině 10. století se objevuje nové označení pro tuto skupinu slovanských kmenů – Lutici. Tímto etnonymem bude tato skupina označována i v předkládaném textu, jelikož se popisované události odehrály po roce 1002. V současné historiografii existuje mnoho teorií o vztahu mezi těmito dvěma etnonymy a možných politicko-společenských změnách.

⁶ Jde o část dnešního území Horní a Dolní Lužice. Říšská lužická marka byla zřízena v šedesátých letech 10. století. V roce 1018 získal Boleslav Chrabrý území kolem Chotěbuze a severní teritorium, které sahalo patrně až k Lubuší. Jako Milsko (Gau Milscas) nebo Milčansko byla označována východní část dnešní Horní Lužice. Na začátku 11. století představoval tento region asi 50 km širokou nárazníkovou zónu mezi Říší a Polskem.

⁷ Vesnice v jižním Dolním Sasku poblíž města Herzbergu am Harz. O vraždě se zmiňuje Thietmar V. (9), s. 230.

⁸ VICE WEINFURTER, Stefan: *Heinrich II. (1002–1024) – Herrscher am Ende der Zeiten*. Regensburg 1999.

⁹ Thietmar V. (18), s. 241.

¹⁰ Jeden z kmenů tzv. Veletského, později Lutického svazu. Celé toto uskopení a stejně tak i příslušnost samotných Ratarů je dodnes předmětem odborných diskusí. Viz pozn. č. 5.

¹¹ Thietmar V. (31) s. 256.

¹² Jindřichova polského protivníka několikrát nazývá *řvoucím lvem s hrdým ohonem*, což podle Przemyslava Urbańczyka mělo Boleslava připodobnit k ďáblu. URBAŃCZYK, Przemysław, *Bolesław Chrobry – lew ryczący*, Toruń 2017.

¹³ Viz pozn. č. 18.

¹⁴ Thietmar VI. (12) s. 288–290.

Polská vláda v Čechách tím sice skončila, ale Boleslav Chrabrý nebyl zdaleka poražen.

Prakticky okamžitě po intronizaci vytáhl Jaromír v čele svého vojska na „území Milčanů“ a oblehl hrad Budyšin.¹⁵ Úspěšná akce přinesla Jindřichovi znovu kontrolu nad Milskem a jeho vojska se mohla vrátit po delší době domů. O rok později byla však válka obnovena. Nové tažení zaměřil Jindřich ke hradu Krosnu¹⁶, který oblehl a čekal na své spojení. Jindřicha podpořily nejen bavorské oddíly, jež s povolením českého knížete prošly kratší cestou přes Čechy, ale i oddíly česko-lutické.¹⁷ Tato druhá krátká fáze války rovněž skončila víceméně Jindřichovým úspěchem, přestože Boleslav Chrabrý nebyl opět přímo poražen. Thietmar si při té příležitosti neodpustil jízlivou poznámku na adresu Jindřichových spojenců, jimž dával za vinu Boleslavův bezpečný ústup z bojiště: „*Naše vojsko by nepochybně zastihlo nepřátele v jejich stanech a snadno by je přemohlo, kdyby nemuselo čekat na otálející Lutice.*“¹⁸ Boleslavovi se tedy podařilo ustoupit a posléze byl nucen uzavřít v Poznani s Jindřichem mír, v němž přišel o nedávno nabytou Lužici a Milsko.

Odveta přišla o Velikonocích roku 1007, kdy za Jindřichem do Řezna dorazilo česko-lutické poselstvo, aby mu sdělilo alarmující zprávy o činnosti Boleslava Chrabrého. Polský vládce se měl údajně pokusit Čechy a Lutice podplatit „*slovem i penězi*“, aby vystoupili proti Jindřichovi. Boleslav se skutečně snažil mezi Jindřicha, Lutice a Čechy vrazit klín, což dokazují jeho snahy v letech 1004 a 1005, jelikož si dobře uvědomoval význam Jindřichových spojenců. V polovině roku 1007 obnovil polský panovník válku s Jindřichem, který na ni evidentně nebyl ani přes četná varování připraven. Boleslav se zmocnil Lužice a získal i důležitý hrad Budyšin. Jeho předchozí diplomatické úsilí bylo, jak se zdá, přece jen korunováno částečným úspěchem, poněvadž Čechové a Lutici do těchto bojů vůbec nezasáhli. Není dodnes přesně známo, proč tehdy Jindřichovi klíčové spojenci zachovali neutralitu.¹⁹

Nastala další tříletá přestávka, během níž byl Jindřich zaneprázdněn na západě, a k dalšímu střetu s Polskem došlo až v roce 1010. Nová fáze války probíhala až do roku 1013 a byla ukončena mírem v Merseburku. Tato dohoda navrátila říšskou Lužici a Milsko do rukou polského krále výměnou za uznání Jindřichovy lenní svrchovanosti a příslib pomoci během plánované cesty do Říma za císařskou korunou. Jindřichova tažení se i v této fázi konfliktu tradičně zúčastnil kníže Jaromír, ale tentokrát bez Luticů. Ti se na výpravě nepodíleli pravděpodobně pro jakési neshody s Jindřichem. Tomu by nasvědčovala Thietmarova zpráva o uzavření míru blíže neznámého data mezi Jindřichem a Lutici v Arneburgu, kam Jindřich připravil lodí z Merseburku.²⁰

Uzavření merseburského míru znamenalo pro Jindřicha citelnou porážku i přes uznání jeho lenní svrchovanosti. V důsledku jeho cesty do Říma a jiných komplikací došlo k zahájení další války, jež měla smýt potupu nově korunovaného císaře, až v roce 1017. Světští a církevní hodnostáři obdrželi rozkaz přichystat svá vojska a byl vydán přísný zákaz jakýchkoliv styků s Boleslavem Chrabrým. Řady Jindřichových spojenců se protentokrát výrazně rozrostly. K výpravě se připojil císařův švagr, uherský král Štěpán, kyjevský kníže Jaroslav Moudrý (dlouhodobý Boleslavův rival na východě), Obodrité, Lutici a samozřejmě český kníže Oldřich.²¹ Císařské vojsko postupovalo přes Lužici do Slezska, kde se chystalo překročit

¹⁵ Tamtéž VI. (14) s. 292. Nyní hovoří Thietmar o Luticích, nikoliv jenom o Ratarech.

¹⁶ Míneňo Krosno Odrzańskie při ústí řeky Bobru do Odry v dnešním Lubuském vojvodství.

¹⁷ Thietmar VI. (26) s. 305–306.

¹⁸ Tamtéž VI. (26) s. 306.

¹⁹ KRZEMIEŃSKA, Barbora: *Břetislav I.*, str. 55

²⁰ Thietmar VI. (84) s. 374. Patrně se tak stalo po dojednání míru s Boleslavem v Merseburku v roce 1013.

²¹ V roce 1012 byl Jaromír svržen svým bratrem Oldřichem. Jindřich nového knížete podpořil, jelikož Čechy stále potřeboval a nehodlal plýtvat časem a silami na jejich znovudobytí pro Jaromíra. Vyhnání českého knížete si naopak ponechal ve své moci jako záruku proti Oldřichovi. Vědomí, že je může římský král kdykoliv nahradit jeho bratrem mělo zajistit Oldřichovu oddanost.

Odru. České, bavorské, lutické a obodritské posily se měly teprve dostavit, a tak Jindřich mezitím oblehl hrad Němcí (Niemcza).²² Boleslavův syn Měšek II. mezitím vpadl do Čech a beztestně je plenil, což podle Thietmara podkopalo morálku českých oddílů, které se chtěly vrátit a bránit své domovy.²³ Plánovaný útok na hrad skončil neúspěchem a Jindřich byl pro nemoci a nedostatek potravin nucen ustoupit zpět do Čech.²⁴

Důkladně naplánovaná výprava Jindřicha II. proti Boleslavovi Chrabrému tedy skončila fiaskem. Oba panovníci potřebovali na společné hranici klid, a proto byl začátkem roku 1018 uzavřen mezi Jindřichem a Boleslavem mír v Budyšině. Císařova pozornost byla nyní zapotřebí na západě, stejně jako Boleslavova na východě, kde vedl tažení proti Kyjevské Rusi. Úsilí českého knížete se v té době zaměřovalo spíše na znovuzískání Moravy a Lutici se zapletli do další války s Obodrity.

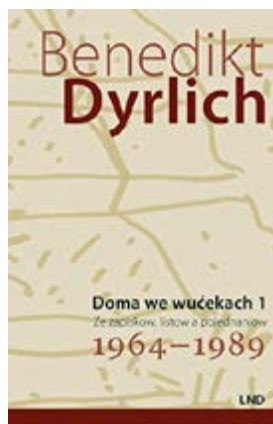
Samotný mír v Budyšině představuje jednu z několika významných událostí roku 1018.²⁵ Smlouva potvrdila polskému králi držbu Lužice a Milska, tedy oblastí, o něž Jindřich téměř šestnáct let usilovně bojoval. Boleslav se zbavil lenní závislosti a potvrdil legitimitu polského státu. Dohoda měla několik neoficiálních dodatků, mezi nimiž zmiňme především navázání kontaktů s Ekkehardovci, markraběcí rodinou z Míšně. Jednání proběhlo velice rychle a již 3. února dorazila Oda, nejmladší dcera míšeňského markraběte Ekkeharda I., s níž se posléze Boleslav oženil (byla jeho čtvrtou manželkou). Dalším dodatkem budyšinského míru přísliboval Jindřich podporu chystaného Boleslavova tažení na východ proti Kyjevské Rusi. Tento závazek byl dodržen a polské oddíly na východ doprovodily i kontingenty z Říše a Uher. V červenci 1018 svedl Boleslav vítěznou bitvu na řece Bugu s Jaroslavem Moudrým a 14. srpna vstoupil do Kyjeva. Pomyslný řetězec událostí roku 1018, nepočítáme-li požár slavné katedrály v Hnězdně, paradoxně uzavírá smrt našeho hlavního informátora Thietmara Merseburského (1. prosince), který lichením Boleslavova tažení proti kyjevskému vládci ukončil své životní dílo.

KNIHY

Memoárové mapování novodobých dějů Lužice

Benedikt Dyrlich: *Doma we wućeckach 1. Ze zapiskow, listow a pojednanjow, 1964–1989.* Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2018. 320 stran.

Lužickosrbický literát a dramaturg Benedikt Dyrlich (* 1950 Nowa Wjeska/Neudörfel) je širší veřejnosti znám nejpozději od roku 1975, kdy vyšla jeho první knižní sbírka *Zelene hubki*. V následujících dekádách pak plně potvrdil a ještě rozvinul svůj nesporný talent, vyznačující se nevšední básnickou optikou pohlížení na běh světa. Současně, přes pevné zakořenění v tradici a kontinuu lužickosrbické poezie či poetizující prózy (zejména J. Bart-Čišinski, J. Lorenc-Zaléska a J. Chěžka), se stal i originálním novátorem a experimentátorem, posouvajícím formy tohoto písemnictví za hranice dosud napsaného a zaplňujícím i dosud spíše obcházená témata (erotika).

Dyrlich se postupně vyprofiloval jako autor bohaté poetické tvorby v lužické srbštině, resp. i jejich německých autorských ver-

²² Hrad ležel u řeky Šlęzy, zhruba 20 km východně od dnešního města Dzierzoniowa.

²³ Thietmar VII. (60) s. 473.

²⁴ Tamtéž VII. (63) s. 476.

²⁵ Shrnuje URBAŃCZYK, Przemysław, *Co się stało w 1018 roku?*, Poznań 2018.

zí – tj. převedení či „přebásnění“ do němčiny. Jmenovat je možno mimo jiné sbírky *Třeće wóčko* (1978), *Nocakowanje* (1980), *W paslach* (1986), *Wotmach womory* (1997) či *Stysk wyska* (2006). Teprve v nejnovější době publikuje Dyrlich některé básně nejdříve německy.

Předmětem tohoto textu však není reflexe Dyrlichovy poetické tvorby (jež byla navíc i v rámci české literární vědy relativně podrobně analyzována a interpretována),²⁶ ale jeho zcela nová práce jiného druhu. Koncem léta 2018 totiž vyšel v budyšinském nakladatelství Domowina první svazek Dyrlichových memoárů, zarámovaný roky 1964 a 1989. Titul publikace je možno chápat nejednoznačně – slovo „*wuček*“, spojené v názvu s domovem, totiž může znamenat a asociovat jak „útek“, tak i „útočiště“. Titul o několik měsíců později vydané německé verze, *Leben im Zwiespalt*, zase naznačuje rozpolcenost či rozmlísku.

Předkládaná kniha životních vzpomínek, oscilující mezi ryze osobní a obecně lidskou rovínou, je bezesporu jedinečným počinem. Unikátnost textu je dána již nevšední skutečností, že se autor při jeho psaní (či spíše „redigování“) mohl opřít o obsáhlé, takřka celoživotní deníkové záznamy – nejedná se však o standardní zápisky do deníku, ale mnohdy i niterné filosofické a společenské reflexe hledání principů a smyslu běhu života. Jedinečně se prolíná s obecným: vedle všeplatných témat a otázek je zde i silná rovina osobní, v níž jsou stále (místy téměř kollárovsky) přítomny i manželka Monika a srbská Lužice. Druhou „exaktní“ oporou textu jsou přetištěné kopie dopisů, rozesílaných (zčásti i v němčině) v průběhu života jak Monice či přátelům a známým, tak i oficiálním institucím. Již skutečnost, že autor mohl mnohé, i více než padesát let staré skutečnosti takto systematicky doložit prostřednictvím „archivně“ uchovávaných a uspořádaných písemností, je vskutku nevšední.

Literární osobnost B. Dyrlicha se formovala v kroužku mladých lužickosrbských literátů, sdružených od konce 60. let 20. století po více než deset let kolem výrazné postavy básníka Kita Lorence. Dyrlich se v této době stal nepřehlédnutelným talentem, současně ale byl pro režimní regionální činitele, mocensky ovládající i Kruh lužickosrbských spisovatelů, také nepříjemným provokatérem, ohrožujícím klidný život ve stojatých vodách. Mnohé pasáže z první poloviny autorových memoárů jsou tak věnovány „stýkání a potýkání se“ s realitou Lužice v čase socialismu; Dyrlich se přitom nevyhýbá ani plně otevřenosti v rámci údajů o konkrétních jménech či postojích mnoha předních lužickosrbských představitelů této doby. I když se přitom nedokáže ubránit jistě (většinou plně pochopitelné) ukřivděnosti, slouží k jeho cti právě i to, že se dnes (přes jistý nepochybný autorský výběr) nesnaží své deníkové reflexe upravovat a „vylepšovat“ (viz kupř. pasáž o vlastním strachu při zapojení se do protirežimní demonstrace v Lipsku na podzim 1989 – s. 295).

Mnohé z autorových problémů s představiteli Domowiny, stejnojmenného lužickosrbského nakladatelství či Kruhu lužickosrbských spisovatelů vyplývaly z netradičního autorova osobního vývoje. Ačkoli po skončení základní školní docházky absolvoval Biskupský předseminář v Schöneiche u Berlína a započal i se studiem katolické teologie a filozofie v Erfurtu, z hlediska školských směrnic platných v NDR neměl ani plnohodnotnou maturitu. Právě snaha o překonání tohoto handicapu a pozdní (ze strany úřadů dlouho blokováne) vysokoškolské studium divadelní vědy je další červenou nitkou Dyrlichových vzpomínek. Opět se však nejedná o ryze osobní tematiku – literát na pozadí svého života rozkrývá a hodnotí i celkovou společenskou situaci v Lužici, resp. NDR a socialistickém bloku obecně. Je třeba říci, že ani zde se nestaví do role disidenta či bojovníka proti režimu. Naopak: z řady jeho zápisků (neplánovaně) vyplývá i relativní indoktrinace socialistickou propagandou, jíž bylo mimořádně obtížné se vyhnout. Dyrlichovo ratio či „zdravý selský rozum“ se režimním dogmatům sice zpěčují, autor však zároveň vzhledem k nedostatku osobní zkušenosti a necenzurovaných informací o životě mimo systém nemá možnost nahlédnutí „za opo-

nu“ ani objektivní komparace (s. 37). Přirozený sociální cit či lidský odpor k násilí a válčení (posílený i autorovou rodinnou anamnézou – s. 79) jsou tak v kontextu upřímné kritiky zbrojení Západu prezentovány v takřka režimním duchu (s. 163, 202–203); vliv izolace se zrcadlí i v až fyzickém šoku z první návštěvy „kapitalistické ciziny“ v Římě (s. 215).²⁷ Kritická slova na adresu kapitalistického systému je konečně možno nalézt ještě i v zápiscích z prosince 1989 (s. 313).

V tehdejší době běžné slovní úlitby socialistickému režimu se místy projevují také užitím dobového „newspeaku“ – zejména v dopisech oficiálním organizacím (s. 88). Stejnému principu a účelu slouží také odvolávání se na svého času nezvykle kriticky vystupující či „kontroverzní“, přesto však oficiální a oceňované sovětské umělce (Čingiz Ajtmatov, Viktor Rozov – s. 114).

Dyrlich však i v této situaci nachází sílu a odvahu postavit se proti některým krokům Domowiny, jakým bylo kupř. náhlé, nijak nezdůvodněné zrušení Muzea lužickosrbského písemnictví v Lužickosrbském domě v Budyšině v roce 1983. Jednoznačně vystupuje i proti dogmatické štvanci, vedené proti spisovatelce Angele Stachowé.²⁸ Skutečnost, že jako etablovaný literát může občas jako jeden z nemnoha občanů NDR vycestovat na Západ, je pro něj vedle studnice poznatků i zdrojem dilemat a provinilosti.

Přes všechno hledání a tápání však Dyrlich postupně dochází k jednoznačnému odmítnutí socialistického řádu NDR, jež vyústilo až ve vážné zvažování emigrace. Realizaci tohoto kroku však do značné míry bránilo to, že by musel opustit svou nepostradatelnou vlast – Lužici. Pád socialistického režimu v roce 1989 a vize sjednocení Německa pak tvoří závěrečnou část vzpomínek; nedílnou součástí této pasáže je opět otázka další budoucnosti Lužických Srbů – mj. v kontextu vzniku „revolučního“ Lužickosrbského národního shromáždění (*Serbska narodna zhromadžizna*), na jehož činnosti se Dyrlich výrazně podílel. Zápisky z této bouřlivé doby poslední fáze socialismu v NDR mají bezesporu i značnou dokumentační hodnotu.

Dyrlichův vztah k Lužici a lužické srbštině je samostatnou linkou práce. V návaznosti na J. Barta-Čišinského se ve své poezii snaží o novátorské postupy a současně chce své čtenáře (někdy snad až poněkud mesianisticky) vychovávat.²⁹ V řadě textů se zrcadlí i úporná snaha o nalezení vlastního lužickosrbského (resp. i německého) básnického jazyka; přitom se zúčtuje i autorova filozoficko-teologická průprava. Jinak v leccems nejistý Dyrlich o sobě na této rovině nemá pochyb – považuje se za obdařeného poetu, jenž má co sdělit. Pro někoho místy možná až příliš sebestředný autor nemá potíže se sebevědomou veřejnou prezentací svých textů – v mnohém jsou mu blízká i deklamativní čtení, inspirovaná mj. osobností ruského, resp. sovětského básníka Jevgenije Jevtušenka (s nímž se B. Dyrlich v roce 1980 i osobně setkal – s. 179–182).³⁰ Uvedené skutečnosti se promítly i do jeho výrazného aktivismu – mj. založení a organizování mezinárodního Svátku lužickosrbské poezie, který probíhal od roku 1979 po téměř čtyři desetiletí.

Lužickosrbský jazyk, jeho ohrožení a perspektivy tvoří i podstatnou část Dyrlichových osobních dilemat. Silný náboj mají kupř. pasáže o vlastních dětech, které navzdory vlastenecké výchově v rodině občas preferují německá slova či se v Budyšině na veřejnosti snaží neupozornovat na sebe lužickosrbským hovorem a vyhnout se tak stigmatizaci (s. 203, 214).

Resumé: Benedikt Dyrlich neváhal jít s nevšední otevřeností „s kůží na trh“ a představil veřejnosti silné dílo, svého druhu „mikrodějiny“ srbské Lužice sledovaného období, založené na osobní

²⁷ V daném kontextu se pro srovnání nabízí akutní fyzická nevolnost ruského písničkáře Vladimira Vysockého při návštěvě opulentního prostředí Západního Berlína, zachycená v autobiografii jeho manželky Mariny Vladyové.

²⁸ Viz Šatava, Leoš: Angela Stachowa 70 let. Pozapomenutá novátorka moderní lužickosrbské literatury. *Česko-lužický věstník*, 28, 2018, č. 7-8, s. 58–59.

²⁹ Na tuto skutečnost upozornila již H. Ulbrechtová (viz pozn. 1).

³⁰ Lehce upravenou pasáž o setkání s Jevtuškem uveřejnil B. Dyrlich již krátce po úmrtí tohoto básníka v příloze *Kultura a wuměštvo* deníku *Serbske Nowiny*, 27, 28. 4. 2017, s. 3.

²⁶ Podrobně viz např. Ulbrechtová, Helena: *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*. Praha 2009, s. 250–257.

zkušenosti a výpovědi a transformované v obecné svědectví o lidech a době. Defilé představených reálných postav, působících (ať již jde o autorovy přátele či naopak protivníky) v popisovaném období v lužickém prostředí, je monumentální (je jen možno litovat nepřítomnosti jmenného rejstříku). Je jisté, že Lužičtí Srbové jako etnikum mohou takovýto národní sebereflexi vysoce prospěšný nástin vlastního nedávného vývoje zužitkovat. Stejně tak i lužickosrbské písemnictví, neoplývající právě sofistickovanými a „náročnými“ texty, práce daného typu (psané navíc mimořádně bohatým a stylisticky košatým, přitom však nijak vyumělkovaným jazykem) ke svému vývoji potřebuje.

Je třeba jen uvítat, že výhledově by měl vyjít další díl Dyrlichových memoárů, zahrnující období od znovusjednocení Německa v roce 1990. I v této době byl autor mimořádně aktivní – v letech 1990–1994 byl poslancem frakce SPD v Saském zemském sněmu, poté až do roku 2011 šéfredaktorem deníku *Serbske Nowiny*. V období let 1995–2014 působil také jako předseda Svazu lužickosrbských umělců. I když jeho činnost byla na čas přerušena těžkým úrazem, právě vydané knižní vzpomínky svědčí o Dyrlichově neutuchající aktivitě a schopnostech. Je tak možno se výhledově těšit na pokračování, zaměřené tentokrát jak na nedávný běh autorova života, tak i nejnovější historii slovanské složky obyvatelstva Lužice.

Leoš Šatava

OČIMA Elišky Oberhelové

V Lužickém semináři opět visí kříž s Kristem

V sobotu 1. prosince 2018 se v Lužickém semináři konala velká sláva – vysvěcen byl kříž. Vlastně hned dva. Sláva měla dva důvody. Nešlo jen o samotnou událost, ale vůbec i o to, že zde opět nějaký kříž visí.

S myšlenkou, že by bylo na místě krucifix v bývalém bohosloveckém konviktu mít, přišel Zdeněk Blažek už před časem. V Lužickém semináři jistě nějaký visíval, ale nedochoval se, a bohužel ani pamětníci nevědí, kdy přesně zmizel, ani si nepamatují jiné detaily. Předsednictvo se nápad zalíbil a k naší velké radosti vzbudil velký ohlas také přímo u Lužických Srbů. Přáli jsme si totiž, aby kříž přišel z Lužice, aby se stal něčím, co bude Lužické Srby s pražským Lužickým seminářem aktuálně spojit, totiž aby se jich bezprostředně týkal. A to se povedlo!

Petr Jan Vinš vysvětil kříž, který Lužický seminář dostal darem z Lužice, foto Eliška Oberhelová.

Původně jsme chtěli na kříž vyhlásit sbírku, ale než se tak stalo, nápadu se nadšeně chytily David Lenk (někdejší člen předsednictva SPL) a Alfons Korjeňk z Budyšína a celá věc nabrala nečekané obrátky. Pánové zaangažovali Towarstwo Cyrila a Metoda (TCM) a vzápětí se objevil kříž, který chtěl Seminári kdosi darovat (prozatím anonymně). Korjeňk s Lenkem za podpory TCM zorganizovali i další kroky – opravu kříže a jeho slavnostní vysvěcení v Lužickém semináři farářem z Lužice za zpěvu lužickosrbského sboru. My jsme zatím vybrali vhodné místo – nevisí v sále (původním refektáři), kam se kvůli klenutým stropům nevejde, ale na největší stěně v další místnosti, kde symbolicky stráží vchod do Hórníkovy knihovny – a stěnu jsme nechali opravit a vymalovat. (Do sálu nad vchod jsme pověsili druhý, menší kříž z olivového dřeva, který daroval Jan Rjelka.) Alfons Korjeňk mi potom přivezl kříž na půl cesty, abych jej v předstihu dopravila do Semináře a abychom mohli připravit jeho umístění.

První prosincovou sobotu se pak v Lužickém semináři v Praze sešlo množství lidí – kromě členů SPL (a četných jejich rodinných příslušníků) také mnoho hostů z Lužice. Přijeli členové TCM s předsedou Jurijem Špitankem a sbor Meja, bohužel ale nedorazil kněz P. Thomas Dawidowski, který měl kříž vysvětit. Vzhledem k tomu, že se omluvil až ráno před odjezdem z Lužice, nebyl již čas shánět jiného kněze v Lužici a naši hosté se museli spolehnout, že situaci vyřešíme my, než oni do Prahy dojedou.

Člen předsednictva SPL Antonín Kříž oběhl kostely v blízkosti Lužického semináře s prosbou o rychlou pomoc, ale bezvýsledně, a ani nikdo z našich známých katolických kněží pomoci v tu chvíli nemohl. Nastalý problém proto vyřešil ThDr. Petr Jan Vinš, člen našeho spolku, který se tak jako tak plánoval akce účastnit, a bez váhání se ujal nejdůležitější role toho dne. Dr. Vinš je kněz církve starokatolické a zároveň generální sekretář Ekumenické rady církví v ČR, tedy i jeho aktivní účast v tomto projektu má svůj symbolický význam; vždyť sami věřící Lužičtí Srbové se hlásí ke dvěma konfesím, pražský Lužický seminář již dávno nepatří jen katolíkům, ale útočiště v něm nacházeli i evangeličtí studenti, a jak o tom Vinš přednášel na jordanovském kolokviu o den dříve, Lužický seminář měl svoji důležitou úlohu pro starokatolické hnutí. A dnes spojuje všechny sympatizanty Lužických Srbů bez ohledu na víru.

A tak dr. Vinš ke spokojenosti všech slavnostně vysvětil dva kříže, které s dojetím drželi Martin Boukal (knihovník Hórníkovy knihovny) a David Lenk. Sbor Meja pod vedením Petra Cyže akt provedl zpěvem (bez čehož si lužickosrbskou slavnost, nejen církevni, snad ani nelze představit) a dodal mu tak na vážnosti a na slavnostnosti. Nakonec Antonín Kříž kříže pověsil na připravená místa. Zaznělo i několik proslovů, předseda Lukáš Novosad mluvil o významu kříže pro Lužický seminář a celé akce pro spolek i Lužici, Zdeněk Blažek o vzniku nápadu, předseda TCM Jurij Špitank a také paní Monika Waurichowa, dárně kříže, která vystoupila z anonymity a poslala jeho historii. A celému dění přihlíželi mladí i staří, několik dětí, katolíci, evangelíci i bezvěrci; a kříž splnil svůj účel – nejen že připomíná původní poslání Semináře, ale také nás všechny spojil a doufejme, že tak bude působit i nadále.

Velký dík patří všem, kteří se na zdárném výsledku akce podíleli, zejména Alfonsi Korjeňkovi a Davidu Lenkovi, spolku TCM a sboru Meja, samozřejmě Petru Janu Vinšovi a především Monice Waurichowé, která kříž pro Seminář věnovala.

ODJINUD

Tři osobnosti dolnolužickosrbské literatury v Rozhladu

Listopadové číslo Rozhladu (2018) je zasvěceno dvěma klasikům dolnolužickosrbské literatury – Mato Kósykovi (1853–1940) a Mině Witkojce (1893–1975). Ačkoli 165 a 125 let od narození nejsou příliš „kulatá“ výročí, máme proč si je připomenout.

U Kósyka je dostatečným důvodem k oslavě vydání devátého a posledního svazku historicko-kritické edice jeho sebraných spisů, které od roku 2000 vydávají Pěťš Janaš a Roland Marti. První z nich se právě dožívá v plné svěžesti pětáosmdesáti let a Rozhled proto přináší s jubilem – do třetice osobností dolnolužickosrbské literatury – obsáhlý rozhovor.

Pěťš Janaš (* 1933) je učitel, překladatel a vydavatel dolnolužickosrbské literatury, zvláště učebnic; jako docent vedl semináře lužické srbštiny na univerzitě v Saarbrücken, kde navázal dlouholetou plodnou spolupráci s prof. Rolandem Martim. Žije a působí v Chotěbuzi. Pochází z rodiny, kde se už lužickosrbsky nemluvílo, ale jeho děd, u kterého vyrostl, měl lužickosrbské kořeny, a tak se Janaš dostal na lužickosrbskou vyšší školu do Budyšina, kde jej učili vzdělání a nadšení učitelé (zejména Frido Měťšk, který jej také přivedl ke Kósykovi) a kde dozrával mezi uvědomělými spolužáky v lužickosrbském prostředí.

V rozhovoru vypráví o své cestě ke Kósykovi a popisuje postup prací na edici. Mato Kósyk je jako literát srovnatelný s Čišinským, měl však daleko méně šťastný životní osud; jeho manželka neuměla lužickosrbsky a neměla k Lužickým Srbům vztah, syn mu zemřel předčasně, jeho hrob v Americe zcela zapadl stejně jako jeho památka a jeho pozůstalost se ztratila. V mládí zprvu pracoval na železnici, ale těžká nemoc jej připravila o práci i úspory, proto se pak rozhodl vystěhovat do Ameriky a vystudovat teologii; tam mohl být (a byl) farářem i bez maturity (nedokončil totiž gymnázium), ale pruské úřady americkou ordinaci neuznaly. Přestože toužil být pohrben doma v Lužici, přání se mu nesplnilo – vlastnil sice zemědělská hospodářství (farmy), ale ty by mu neposkytly peněžní hotovost, aby se mohl vrátit a založit si existenci. Pěťš Janaš v této souvislosti zdůrazňuje, že Kósyk pochopil fungování kapitalistického systému a význam hospodářské emancipace pro emancipaci národní; stejně jako Mina Witkojc nebo Fryco Rocha snil o vybudování lužickosrbského občanského života v rámci německého státu ve všech vrstvách a segmentech společnosti. Tato idea byla vedle americké zkušenosti nepochybně inspirována také úspěšným vývojem v Čechách. Básně psal, pokud je známo, jen lužickosrbsky. Inspirující byl pro něj zřejmě platonický, pouze v dopisech udržovaný vztah s Minou Witkojc – psali si asi dva roky. Stejně jako ona přináší do dolnolužickosrbské lyriky filozofický a reflexivní obsah, zobrazování přírody u něj už není samoúčelné, ale souvisí se závažnými problémy reálného života. Kósykova poezie je tak hodnotná, že stojí za to ji zpřístupnit světu: editoři proto vydali i trojazyčný výbor *Pěšnar Mato Kósyk – Basni* (2003) s překlady německými (R. Marti) a anglickými (G. Stone), připraveny jsou další překlady do němčiny. Dodržují přitom překladatelskou zásadu, že je nutno porozumět, co básník říká, a dbát na metrickou strukturu, do které své sdělení vložil, s ohledem na rým a rytmus; nedaří-li se to, má se od překladu ustoupit.

Míně Witkojc je věnováno několik samostatných článků. Pěťš Janaš ve studii *Zhubjeny „Bog“ w Mininych basnjach – Pohladnjenje do knihi „K swěttu a slyńcu“ skladnostnje 125. narodnin Miny Witkojc* upozorňuje, že z vydání básničtích textů po roce 1948 byly komunistickou redakcí odstraňovány projevy její křesťanské víry, a že se to dokonce podvodně prezentovalo tak, jako by šlo o její vlastní autorské úpravy, což podle konkrétních dokladů není možné: Mina Witkojc se s novým režimem i jeho reprezentanty ostře rozešla (mj. odešla do Čech a přestala psát básně) a svoje přesvědčení nikdy nezměnila. Je tedy třeba pracovat pouze s verzemi do r. 1948, které jsou autentické. Bärbel Schubertowa (*Njeznaty muzikaliski dar Miny Witkojc*) odhaluje dosud neznámé hudební nadání Miny Witkojc: v její pozůstalosti se našlo přes 150 notových listů s melodiemi převážně k jejím vlastním básnickým textům. Skládala je především v době, kdy měla zakázáno psát (po r. 1933) a kdy se psaní z vlastního rozhodnutí vzdala (po r. 1948). Autenticitu u řady melodií potvrzují vlastnoruční přípisové skladatele a hudebního vědce Jana Rawpa, s nímž byla ve styku. Zpracovávala i lidové nápevy a zhudebnila některé Kósykovy texty. Neví se, kde se naučila psát noty a komponovat – uvažuje se o kontaktech s Bjarnatem

Krawcem aj. Za větší záhadu však autorka považuje, kde a proč hudební rukopisy Miny Witkojc celá ta léta ležely bez povšimnutí... Jako drobnou perličku doplňuje Ingrid Hustetowa, že Mina Witkojc přeložila do dolnolužické srbštiny některá čtyřverší Omara Chajjáma, perského básníka z 11. století, a zamýšlí se nad jejich vzájemnou duševní blízkostí. Rozpaky naopak budí poslední příspěvek v lehkovážné rubrice Rozhled, jehož autorem je známý mystifikátor, skrytý pod pseudonymem ELEAZAR ALT-UPOKNER. To chce skutečně tvrdit, že Mina Witkojc se stala žurnalistkou a básnířkou jen následkem toho, že se (jako služka na historicky nedoložené štaci na jistém zámku nedaleko Terstu) nechala sbalit a přivést do malé (zrovna ona!) od atraktivního cizince jménem Rainer Maria Rilke??

Pěťš do světa – kdo všechno je a bude bit?

Úvodník prosincového Rozhledu je věnován zneklidňujícímu společenskému vývoji v Německu. Diana Hickey, literární vědkyně působící na Technické universitě v Drážďanech a Universitě Justa Liebiga v Gießenu, představuje kontext aktuálně vydaného románu Lukase Rietzschela *Mit der Faust in die Welt schlagen* (tj. Mlátit pěťš do světa). Odehrává se ve fikcionalizovaném Njeswačidle a zobrazuje kořeny radikalizace mládeže v nudě a bezcíllosti života dorůstajících i jejich rodičů, ignorovaných společností, v nedůvěře a nevěře v sebe a v cokoli kolem, v rezignaci na řešení problémů. Frustrace vede k nenávisti a k pocitu, že obecně použitelným řešením je násilí. Východiskem nejen v srbské Lužici mohou podle autorčina přesvědčení být demokratické a konstruktivní formy účasti ve veřejném životě, otevřená kritická diskuse v pluralitě názorů.

Nám starším se při čtení sloupku místy spouštějí obranné mechanismy, protože poznáme ideologii, když ji vidíme; ale je nepochybně pravda, že společenský systém, který odmítá – třeba i ve víře, že je to liberální a tudíž správné – ukazovat svým členům cestu k dobru (příčemž nutno přiznat, že dosavadní pokusy nedopadly vždy nejlépe), ponechává je na pospas silám, které je aktivně a spolehlivě povedou ke zlsmu. Nejen v Německu.

Lužickosrbští krajané v Austrálii

Australským krajanům se věnuje i prosincový Rozhled. Přináší rozhovor s australským pastorem lužickosrbského původu Kevinem Zwarem. Jeho předek se vystěhoval roku 1850, ve farnosti se ale mluvílo německy a děti chodily do německých luteránských škol. Ty byly za první světové války zrušeny a děti dostaly anglicky mluvící učitele; muži šli bojovat proti Německu. V rodině se pak následkem smíšených manželství na lužickosrbský původ zapomělo a za druhé světové války se i v rodině z pochopitelných důvodů přešlo na angličtinu. Kevin Zwar, který se až do nějakých dvaceti let cítil jako běžný anglicky mluvící Australan, pouze německého původu, objevil své lužickosrbské kořeny náhodou. Od té doby se však intenzivně věnuje bádání na toto téma. Má v tom velkou rodinnou podporu: jeho dcera Robyn dělá design Wendish News, novin krajanů spolku Wendish Heritage Society of Australia (tj. Společnost pro lužickosrbské kulturní dědictví v Austrálii) a spolkových webových stránek <<http://www.wendishheritage.org.au>>.

Josef David za připojení Lužice k ČSR

Lidové noviny ze 3. prosince 2018 otiskly na Poslední straně v seriálu „Budovatelé státu – 100 let“ obsáhlý medailon Josefa Davida (1884–1968), jednoho z organizátorů čs. legií v Rusku a prvorepublikového národně socialistického politika. Byl odpůrcem ústupků sudetoněmeckému nátlaku a protestoval proti přijetí mnichovské kapitulace. Po okupaci odešel do exilu a působil v zahraničním odboji; jako člen Státní rady československé ve Velké Británii propagoval spolupráci slovanských národů a z jeho úvah o možnosti poválečného připojení Lužice k Československu vzešla brožura *Lužičtí Srbové*, vydaná r. 1944 v Londýně. Seriál aktuálně vyšel knižně v nakladatelství Universum.

Připravila Zuzana Bláhová-Sklenářová

Osud první lužickosrbské autorky K dvoustému výročí narození Herty Wićazec

Lužickosrbská literární historiografie v duchu apollinského kulturního modelu hodnotí své autory, kteří napsali byť neucelená díla, kladně. Vznik beletristického textu (ať už poezie či prózy) je aktem vlastenectví. Vždy se ale najdou případy, kdy je sémantické gesto omezeno právě na pouhý akt vzniku. Tato skutečnost zapadá do etnického modelu lingvocentrického společenství. Zvláště v polovině devatenáctého století patřilo k průpravě každého vlastence, aby psal básně ve službě rodnému jazyku.

Co si ale počít s autorkou, jejíž umístění v sociální struktuře je výsostně nepravděpodobné a která se zamýšlí právě nad etnickým modelem v duchu nejlepších tradic lužickosrbského spiritualismu?

Herta Wićazec se narodila 4. února 1819 v Budyšině do lužickosrbské řemeslnické rodiny. V době, kdy dívky byly lužickosrbské analfabety, jak upozorňuje Adolf Černý (Černý 1901), emancipovaná autodidaktka se zajímala o dobové intelektuální proudy a začala psát básně a krátkou prózu. Sama se pak v době vzepětí lužickosrbského národního hnutí ve druhé polovině čtyřicátých let rozhodla psát i lužickosrbsky. Pomineme několikerou sociální deviaci, kvůli níž musela mít obtížný život (měšťanka, Lužická Srbka, z chudé rodiny, mírně tělesně postižená, „stará panna“, ekonomicky samostatná švadlena).

Její model bytí a pravé vlasti se podobně jako model současníka Karla Hynka Máchy nesetkal s pochopením. Nemohla se tedy stát dalším vzorem autorské osobnosti. Stala se pouhým jménem v seznamu, o němž je důležité vědět jen to, že bylo, jako doklad úspěchu etnického hnutí. Adolf Černý ji stejně jako Michała Bjedricha označil za nehotovou autorskou osobnost, což bylo podobno rozsudku zapomnění. Evangelický živel v národním hnutí byl totiž na přelomu století na ústupu a další literární dějepisci zkratkovitě přebírali názory Černého.

Další významný prvek, a to pojetí emancipovaného přátelství mezi lidmi, zejména mezi muži a ženami, v době před objevením romantické lásky nenarazil na skleněný strop vlastenectví, ale spíše na vozovou hradbu maloměsta. Ostatně poté, co se roznesla pomluva, že se psaním snaží získat ženicha, na konci padesátých let přestala publikovat a ze svědectví vyplývá, že občas pouze sestavila příležitostně verše zesnulému (Cyž 1906). Zapomenuta zemřela opět v Budyšině 24. března 1885 ve věku 66 let.

Teprve Bohumila Šretrová (1963) a Róža Domašcyna (1993) upozornily na její střet se sociální strukturou a v duchu tohoto poznání je třeba její dílo reinterpretovat.

A nakonec je vhodné vypořádat se s výkladem, že se potřebovala vypsat z téměř dvě desetiletí trvajících nesnesitelné lásky ke spisovateli Janu Bohuwěru Mučinkovi. Tato představa ženské oddanosti splňuje představu leckterého muže. Stopy byly nepříliš úspěšně hledány v dopisech, v lužickosrbsky psaných básních, ostatní části díla (německy psané básně a lužickosrbsky psaná próza) tomu nenasvědčují. Tím by její osobitost byla nemístně deklasována bulvární představou. Je třeba respektovat, že svůj vztah s Mučinkem označovala za přátelství.

Narodila se v nevhodné době do nevhodného postavení. Můžeme ještě spekulovat, zda by byla mohla lépe rozvinout nadání v lužickosrbské katolické společnosti, neboť katolická církev má produktivní instituce, které umožňují ctihodný život mimo manželství a reprodukci. Bez pečlivějšího zkoumání například osudů lužickosrbských řádových sester však toto srovnání nelze uplatnit. Z ženských povolání devatenáctého století se mohla realizovat v profesi učitelky, avšak tato profese tehdy nebyla v tehdejším Sasku etablována a první profesionální učitelkou mezi Lužickými Srby se stala až roku 1911 Marja Kubašec.

Radek Čermák

Herta Wićazec, zdroj Wikimedia Commons.

LITERATURA:

- ČERNÝ, Adolf. *Herta Wićazec: življenje a pisma prěnjeje serbskeje basnjeřki*. Budyšin: Muka, 1901.
- ČERNÝ, Adolf. 1908. *Wićazec, Herta. Ottův slovník naučný. Díl 27. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, Vůz-Žyžkowski*. Praha: Otto, 1908. S. 215.
- BERÁKOVÁ, Zora. *Žena v lužickosrbské literatuře*. Praha: Nákl. vl., 1949.
- CYŽ, Jan. 1906. *Z listow Herty Wićazec w lět. 1843—1855 pisanych*. In: *Časopis Mačicy Serbskeje*. Smoler, Jan Arnošt, ed. et al. W Budyšinje: z nakladom Mačicy Serbskeje, 1848—1937. S. 14—41.
- DOMAŠCYNÁ, Róža (ed.) *Herta Wićazec*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1993.
- JENČ, Rudolf. *Stawizny serbskeho pismowstwa*. Budyšin: Domowina, 1954—1960.
- KOSCHMAL, Walter, ed. *Perspektiven sorbischer Literatur*. Köln: Böhlau Verlag, 1993.
- ŠRETROVÁ, Bohumila. *Herta*. Budyšin: Domowina, 1965.
- ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009.
- FURET, Francois. *Člověk romantismu a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2010.

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.com, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.

Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.

Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Oberhelová, Michalovice 17, 412 01 Litoměřice, eliska.oberhelova@gmail.com, tel. 728 581 822; zástupce vedoucí

redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Kryštof Peršín. Sazba: Martina Lapišová.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.